

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

№11
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 802 sahifa,
4-noyabr, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Woogyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Oilaning maktabgacha yoshdagi bolalar estetik tarbiyasidagi o'rni	24
<i>Abdullayeva Ma'sudaxon Abdubannayevna</i>	
Bo'lajak informatika o'qituvchilarini pedagogik faoliyatga metodik tayyorlash texnologiyalari	27
<i>Abdubannoyeva Muxlisaxon Iqboljon qizi, Abdullayev Alibek Qodiraliyevich</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida bulutli xizmatlardan foydalanish zaruriyati	30
<i>Abdullayev Alibek Qodiraliyevich, Turdaliyeva Muslimaxon Jahongir qizi</i>	
Raqamli texnologiyalar yordamida fortepiano chalishni o'rgatish metodikasi	34
<i>Abduvaxobova Nilufar Abdumannon qizi</i>	
Maktabda fizika fanini o'qitishda innovatsion yondashuv	38
<i>Alinazarova Mahfuza</i>	
Tasavvufdagi "komil inson" konsepsiyasining hozirgi ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv sifatida talqini	43
<i>Aqilxonov Saidolimxon Abdurashid o'g'li</i>	
Tabiiy-ilmiy savodxonlikni shakllantirish omillari va pedagogik shart-sharoitlar	48
<i>Choriyeva Gulbaxor Shotemirovna</i>	
Robototexnika fanini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanib mustaqil ta'limni tashkil etish	53
<i>Elmonov Sirojiddin Mamadiyarovich</i>	
Xalqaro baholash dasturlarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash bo'yicha jahon tajribasi	58
<i>Ergasheva S. T.</i>	
Boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlar orqali o'quvchilarning kognitiv salohiyatini rivojlantirish	61
<i>Eshmamatova Dilnoza Jovli qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy salohiyatini oshirishda tarbiyachi mahorati	64
<i>Karimova Gulzodaxon Marufjon qizi</i>	
Bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishni takomillashtirish	68
<i>Hojikarimova Gulasal Tadjaliyevna</i>	
Xorijiy talabalarga o'zbek tilini o'rgatishda elektron platformalar yaratish	71
<i>Jo'rayeva Matluba</i>	
Bo'lajak o'qituvchilar uchun raqamli ta'lim muhitini modellashtirish va uning samaradorlik omillari	74
<i>Komilova Z. X.</i>	
O'qituvchi kasbiy faoliyatida muloqot madaniyati	80
<i>M. Yu. Mahkamova</i>	
Psixologiya fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va talabalarda tahliliy fikrlashni shakllantirish masalalari	86
<i>Madazizova Difuza Raxmatullayevna</i>	
Integrating Listening and Speaking Skills in ESP (English for Specific Purposes) Classes	90
<i>Madina Tilavova</i>	
Bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida neyropedagogik yondashuvlar	94
<i>N. O. Saidova</i>	
Tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida radiologiya fanini o'qitishda raqamli texnologiyalarning metodologik roli	99
<i>Nazarova Gulchexra Shuxratdjonovna</i>	
Ijodkorlik tushunchasining mohiyati va uning ta'limdagi roli	103
<i>Ochilova Dilbar Isroilovna</i>	
Alaliyani boshqa nutqiy nuqsonlar bilan farqli xarakteristikasi	108
<i>Oripova Zilola</i>	
Ingliz tilini o'qitishda suggestopediya metodini joriy etishning samaradorligi	113
<i>Pulatova Sitora Abdurazzoq qizi</i>	
Oliy ta'lim muassasalari menejerlarining kasbiy-boshqaruv kompetentligi tushunchasi va uning tarkibiy qismlari	118
<i>Qarshiboyev Sharof Egamnazarovich</i>	
Koordinatsion qobiliyatlarni rivojlantirishning yosh badmintonchilar texnik-taktik tayyorgarligiga ta'siri	122
<i>Qurbanova Ilmira Alisher qizi</i>	

Blended Learning	125
Quvandikova Xadicha	
Fizika darslarida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish	129
Raxmanov Valijon Turdaliyevich, O'razaliyev Alijon Xasan o'g'li	
"Qurilish jarayonlari texnologiyasi" fanida loyihalash kompetentligining tarkibiy tuzilmasi va uni raqamli ta'limga moslashtirish	135
Raxmonova Nazokat Umaraliyevna	
Vitagen texnologiyalar asosida talabalar mediamentalitetini rivojlantirishda sun'iy intellekt (AI) dasturlaridan foydalanishning tahliliy modeli	140
Rustamova Nodira Rustamovna	
Talabalarda kooperativ ta'lim asosida motivatsiyani rivojlantirish usullari	145
Sitora Toshmatova	
STEAM yondashuvi asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ kompetensiyani shakllantirishning zaruriyati	149
Tashibekova Munajat Xoshimovna	
Musiqqa ta'limining pedagogik asoslari va metodik tizimi	153
Toshpulatova Said Kuzibaevna	
Texnologiya fanini o'qitishda eng samarali metodlardan foydalanish	158
Turdiyeva Shahzoda Eshdavlat qizi	
Enhancing University Students' Self-Directed Learning Through Edtech Tools	161
Ulasheva Lobar	
Fanlararo loyiha ishlarini tashkil etish orqali o'quvchilarning dizayn fikrlash salohiyatini oshirish	164
Valiyeva Nargiza Athamboyevna	
Alohida ta'lim ehtiyojiga ega o'quvchilarning kasbiy faoliyatga tayyorlashning pedagogik-psixologik asoslari	169
Xakimova Sarvinov Sharifjon qizi	
Sun'iy intellekt asosida yaratilgan ta'lim platformalari: samaradorlik tahlili va pedagogik yondashuvlar	173
Xanbabayev Xakimjon Ikramovich, Erkinov Jasurbek Hasanjon o'g'li	
Tasavvufdagi "muhosaba" va "tafakkur" amallarining o'z-o'zini refleksiya metodlari sifatida qo'llanilishi	176
Xoshimov Nuriddin Mamadaliyevich	
Milliy sport va ommaviy o'yinlarning badiiy-estetik ahamiyati	182
Yaxyayeva Sojida Abdurahimovna	
Ota-ona mehrining bola psixologiyasiga ta'siri	185
Yulchiyeva Shohsanam Dilshod qizi	
Nutq rivojlanishi orqada qolgan bolalarda qo'llaniladigan innovatsion usullari samaradorligi	189
Ahmedova Nargiza Muzaffarovna	
Факторы, сдерживающие развитие науки в контексте требований к диссертационным работам	193
Зайналов Жахонгир Расулович, Нурмухамедов Аббос Мамадалиевич, Шадманов Камолиддин Кажакджанович, Самигова Нодира Хамидуллаевна	
Структура и стратегии развития предметных компетенций	197
Наимова Мафтунабону Файзулложоновна	
Психологическая консультация: современная практика, задачи и перспективы развития	203
Раупова Шохида Ахроровна	
Подготовка будущих педагогов к инклюзивному обучению детей с ограниченными возможностями здоровья: задачи и перспективы	207
Сайфутдинова Насиба Нурматовна	
Формирование иноязычной грамотности у курсантов военных вузов: социально-психологические факторы	211
Сулейманова Нилуфар Камиловна	
O'qituvchi shaxsiy kompetensiyasining mohiyati va pedagogik faoliyatdagi o'rni	214
Abdiraxmonova Guliston Muzaffar qizi	
Bolalarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirish jarayonining milliy va umuminsoniy tamoyillari	218
Abdumutalipova Gulshodaxon Nurbek qizi	
Fuqarolik jamiyatida huquqiy madaniyat va uni rivojlantirish jarayonlari	221
Abdusalimova Shaxnoza Quduratullayevna	
Ta'lim menejmenti tizimida o'qituvchining nutq madaniyatini rivojlantirish strategiyalari	224
Abduxalilova Iroda Nozimxonovna	

O'zbekistonda yoshlarni ijtimoiy-pedagogik hamkorlikda tarbiyalashda "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi"ning ustuvor vazifalari	229
Abirova Umida Nazarovna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini inklyuziv ta'lim sharoitida differensiyalashtirilgan dars mashg'ulotlarini tashkil etishga o'rgatish (kompetentligini shakllantirish/rivojlantirish) usullari.....	232
Adhamova Diyora Sanjar qizi	
Musobaqa faoliyati samaradorligini oshirishda sambochilarning energiya sarfi va tiklanish mexanizmlari tahliliy	239
Tangriyev Abdukarim Tovashevich	
Aksiologik yondashuv asosida bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining harakat faolligini takomillashtirishning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati	244
Hafizov Shahriyor Shavkatovich	
Bo'lajak tarbiyachilarning transversal: tanqidiy va innovatsion fikrlash kompetensiyalari	248
Jaloliddinova Maftunaxon Mahmudjon qizi	
Axborotning gnoseologik mohiyati	256
Kamolova Munajatxon Jaloldinovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish yo'llari	259
Mamatova Aziza Bo'riboyevna	
Akademik litseylarda kimyo fanini o'qitishda raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari	262
Maxamadiyev Sharofiddin Jumaboyevich	
Pedagogik oliy ta'limda talabalarning kasbiy ijtimoiylashuvini korporativ madaniyat asosida rivojlantirish metodikasi.....	267
Maxkamova Dilafruz Aliyevna	
Bo'lajak o'qituvchilar uchun xorijiy tillarni o'qitishda lingvomadaniy yondashuv	271
Normamatova Kamola Gulmamat qizi	
O'zbek tili izohli lug'atida iboralarning grammatik tavsifi (bosh komponentli iboralar misolida).....	274
S. Sh. Azamatova	
Oila instituti va gender tenglikni ta'minlashning ijtimoiy-huquqiy muammolari	277
Salayeva Aziza Muhammadmurot qizi	
Gender yondashuv asosida talaba-qizlarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning namunaviy mezonlari	282
Xolova Mohigul Shavkatovna	
Pedagogika yo'nalishi talabalari huquqiy savodxonligini rivojlantirish metodlarini takomillashtirish	287
Xudoyberganov Atham	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida leksik komponentlikni TRIZ texnologiyasi yordamida rivojlantirish	291
Zokirova Sohila Muxtoraliyevna, Fayzullayeva Nazokat Uchqun qizi	
Цифровизация и трансформация образования как социально-педагогическое явление	295
Кадилова Наргиза Азаматовна	
Методика формирования креативного мышления у студентов-филологов на основе проблемно-ориентированных заданий (на материале английского языка)	298
Мамырбаева Дина	
Структура и стратегии развития предметных компетенций	304
Наимова Мафтунабону Файзулложоновна	
Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda morfologik kompetentlikni shakllantirish	308
Ganiyeva Shodiya Azizovna	
Модель "4+1+1" как ключевой механизм в системе практической подготовки учителей музыки.....	313
Мухитдинова Малохатхон Саиджабборовна	
Tarbiya fanini o'qish samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	317
Nazarova Nasiba Abdullayevna	
Tarbiyachining kasbiy psixologik xususiyatlari.....	320
Shamshetova Anjim Karamaddinovna	
Boshlang'ich ta'limda tarbiya nazariyasi va metodologiyasi	323
Bo'ronova Iroda Bo'ronovna	
Yosh dzyudochi qizlarning mashg'ulotlar jarayonida jismoniy tayyorgarligini oshirish texnologiyalari	327
Matmurotova Iroda Baxtiyor qizi	
"Odob us-solihin" asarida yoritilgan axloqiy-didaktik g'oyalar va uning pedagogik mazmuni	332
A. N. Nusratov	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy kompetentligini takomillashtirishning metodik asoslari	336
Xolmatov Pardaboy Qoraboevich, Abdurasulova Dilnoza	

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatida loyihalashtirishning o'rni	342
<i>Abdusattorova Go'zalxon Abdulxabib qizi</i>	
Tibbiyot va frazeologiya inson omilida	346
<i>Achilov Muzaffar Norquliyevich</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida fazoviy tasavvurlarni rivojlantirishda matematikaning ahamiyati	349
<i>Mamasaidova Muhabbat Abdulalom qizi, Akbaraliyeva Marjona Xurshid qizi</i>	
Ekoestetik kompetensiyani shakllantirishning xorijiy va milliy tajribalar tahlili	354
<i>Alijonova Maftuna Maxamadjon qizi</i>	
Pedagogik jarayonda talabalarda qadriyatli munosabatlarni shakllantirish mexanizmlari	359
<i>Alikulova Muxayyo Sherovna</i>	
Ingliz ritsarlik romanlarining lingvopoetik tahlili	362
<i>Durdona Boychayeva, Aliyeva Elmira</i>	
Maktabgacha ta'limda estetik tarbiya berishning pedagogik asoslari	365
<i>Altibayeva Gulbaxor Majitovna</i>	
Kasbiy kompetensiya tushunchasining mazmuni mohiyati va tarkibiy tuzilmasi	369
<i>Axmadjonova Jasmina Jamshid qizi</i>	
Developing Writing Competence Among CEFR B1 and Ielts Learners Experiencing Difficulties in English Language Acquisition	374
<i>Ayturaev Majid Mavlankhanovich</i>	
Ta'lim jarayonida ijtimoiy intellektni rivojlantirishning milliy qadriyatlarga asoslangan modeli	378
<i>Azamov Umarxon Xayyoxonovich</i>	
Complications in Teaching Argumentative Speech to Students in Grades 8–9	383
<i>Buribayeva Aziza Ismatillaevna</i>	
Interfaol o'yinlar orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni shakllantirishning pedagogik asoslari	386
<i>Buriyeva Aziza Nematovna</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida maktabgacha katta yoshdagi bolalarning ijodiy faolligini shakllantirish	390
<i>Davronova Sevinch</i>	
O'quvchilarda milliy va umummadaniy kompetensiyani rivojlantirishda maqollardan foydalanish bo'yicha manbaalar tahlili	394
<i>Boltayeva Barno, Eliboyeva Surayyo Abdukarim qizi</i>	
Social Roots and Psychological Consequences of Domestic Violence	399
<i>Dumarova Gulmira Kozimbekovna, Mamadaliyeva Gulmira, Sultonova Zulhayo</i>	
The Transversal-Methodical Competence of a Preschool Educator is the Foundation of Effective And Quality Education	402
<i>Ergasheva Barno Ziyaviddin kizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishning innovatsion yo'llari	406
<i>Erkinova Mehriniso Ro'ziboyevna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini oshirish strategiyalari	411
<i>Eshonkulova Hilola Rajab qizi</i>	
Ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqotning bilish faoliyatiga ta'siri	415
<i>Habibova Shyira Baxtiyorovna</i>	
Ruhiy rivojlanishi sustlashgan boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish buzilishlarini aniqlash va bartaraf etish	419
<i>Ikromova Sarvinov Siroj qizi</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda riskologik kompetentlikni shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	424
<i>Jabborova Dilafruz Furqatovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda chet tili o'rganish jarayonida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning psixologik asoslari	428
<i>Jurayeva Sug'diyona Shamsiddin qizi</i>	
Transforming Education: The Impact of Emerging Technologies on Modern Pedagogical Practices	431
<i>Kadirova Ferangiz Himmatillo qizi</i>	
Salomatlik etikasi konsepsiyasi va pedagogik madaniyat – talabalar ma'naviyati va dunyoqarashini shakllantirishdagi roli	435
<i>Kamalova Yoqutxon Bahodirovna</i>	

Tarbiyachilarning kasbiy mahoratini takomillashtirish va pedagogik faoliyat samaradorligini oshirish omillari	439
<i>Kenjayeva Dildora Terkashevna</i>	
Maktab ta'lim tizimida innovatsiyalarning o'rni va ahamiyati	443
<i>Kistabayeva Gulchexra Djurakulovna</i>	
Kichik maktab yoshi davrida o'quv faoliyati va o'quv motivlarining shakllanishi	448
<i>Latifa Zarifovna Korayeva</i>	
Maktabgacha ta'lim tizimining raqamlashtirilishi: xalqaro tajriba va istiqbollar	451
<i>Mahmudova Zulfiya Homidovna, Hoshimova Dilnoza Boymirzoevna</i>	
Boshlang'ich sinf o'qituvchilarini dizayn tafakkurga o'rgatishda STEAM yondashuvining didaktik imkoniyatlari	454
<i>Mamadaminova Munisa Maxmudjon qizi, Boboxonova Shodiyona Rustam qizi</i>	
Tabiatni asrash – kelajakni asrash: Buxoro misolida	459
<i>Mardonova Saodat Muzaffarovna</i>	
Bo'lajak pedagoglarda o'z-o'zini baholash kompetentligini shakllantirish va rivojlantirish	463
<i>Meyliyeva Nafosat Gulomovna</i>	
Sun'iy intellektning ta'limda kognitiv va metakognitiv jarayonlarga ta'siri	466
<i>Murodov Ulug'bek O'tkir o'g'li</i>	
Maktabgacha ta'limda inklyuziv ta'limning tashkil etilishi	470
<i>Mustofoyeva Muhabbat Husniddin qizi</i>	
The Effectiveness of Art Therapy in Working With Children Experiencing Emotional Stress	473
<i>Nargiza Khayrullayevna Ortikova, Laziz Azizovich Normuratov</i>	
Maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilarining musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish mexanizmlari	477
<i>Ortiqov Akmaljon Abdusalom o'g'li</i>	
CLIL metodining O'zbekiston ta'lim tizimida qo'llanilishi	481
<i>Qarshiyeva Sarvinoz Ural qizi</i>	
The Use of Mobile Apps to Build Vocabulary Proficiency	486
<i>Kosimov Sunnat Ravshan ugli</i>	
Yoshlar tafakkurini rivojlantirish va ma'naviyatini oshirishda tasviriy san'atning o'rni	490
<i>Quvonchbek Abduxamidov</i>	
Axborot texnologiyalari ta'sirida san'at tushunchasining o'zgarishi	494
<i>Rajabova Laylo O'tkir qizi</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalari	498
<i>Ramozonova Bahoroy Sadriddinovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyalarini shakllantirishda innovatsion yondashuvlarning pedagogik asoslari	501
<i>Yusufzoda Shabnam Yunus, Rashidova Saida Ravshonbek qizi</i>	
Axborot texnologiyalarini fizika darslarida qo'llash	506
<i>Raxmanov Valijon Turdaliyevich, O'razaliyev Alijon Xasan o'g'li</i>	
Axborot xavfsizligini o'qitishda sun'iy intellektdan foydalanish afzalliklari	510
<i>Raxmetova Lazzat</i>	
Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning psixologik xususiyatlarining o'ziga xosligi	513
<i>S. A. Mamatisayeva</i>	
Androgogik yondashuvning integrativ metodikasi	517
<i>Sattorova Shaxlo Axadovna</i>	
Gendered Language in Uzbek and English Media Discourse	520
<i>Sultonova Charos Iskandar kizi</i>	
Maktabga tayyorlov yoshdagi bolalarda ijtimoiy ekologik dunyoqarashni shakllantirishga ta'sir qiluvchi omillar	527
<i>Suyunova Matluba Abdusaidovna</i>	
Empatiya shifokor–pasiyent munosabatida: tibbiyot talabalarining psixologik tayyorgarligi	531
<i>Tajiboyeva Odinaxon Rustamjon qizi, Qurbonova Fotima Farhodjon qizi</i>	
Modern Approaches to Teaching Grammar	534
<i>Tuychiyev Azamat Farkhod ugli</i>	
The Importance of Psychological Preparation of Preschool Children for School Education	538
<i>Turamov Muhammadzohid Rustamjon o'g'li</i>	

Bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish	541
<i>Xabibullayeva Sayyoraxon Maxamadali qizi</i>	
Imkoniyati cheklangan va sog'lom bolalar faoliyatida universal ta'limning imkoniyati	544
<i>Xolmatova Sarvinov Raxmatilla qizi</i>	
Kurashchilarning umumiy va maxsus sport tayyorgarliklari	548
<i>Xudoyberganov Javlonbek Soatboy o'g'li</i>	
Tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarida ekologik kompetentlik tushunchalarini rivojlantirish bosqichlari	551
<i>Yarova Gulhayo Fazliddin qizi</i>	
Arxitektura va dizayn yo'nalishi bitiruvchilarini kasbga yo'naltirish vositasida axborot almashish jarayonlarini optimallashtirish metodikasini takomillashtirish	555
<i>Kuchimov M. K.</i>	
Yuqori sinf o'quvchilarining ma'naviy kompetentligini jadidlarning pedagogik qarashlari asosida shakllantirish metodikasi (Temurbeklar maktablari misolida)	559
<i>Quldashev Murodjon G'aniyevich</i>	
Лингвистическое исследование влияния социальных сетей на синтаксические изменения в языке современного поколения	562
<i>Шавилова Наталья Сергеевна</i>	
Boshlang'ich sinf o'qituvchisining nutq madaniyati	566
<i>Islamova Dilfuza Dilshodovna, Gulimbayeva Barno</i>	
Особенности гражданского воспитания обучающихся в системе "школа-махаля" в Узбекистане ...	570
<i>Хайдаров Шавкат Шамсиддин угли</i>	
Mantiqiy masalalarni bajarishning metodik usullari	575
<i>Tosheva Yulduz</i>	
Bo'lajak ofitserlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda pedagogik-psixologik omillar (jamoat xavfsizligini ta'minlash bo'linmalari misolida)	579
<i>Yarmatov Akbar Normurotovich</i>	
Yosh harbiy xizmatchi ofitserlarda muloqot madaniyatini samarali shakllantirish muammosining xorijiy tadqiqotlardagi talqini	582
<i>Matyakubov Elyor Rajapovich</i>	
Umumiy pedagogika fanini o'qitishda formativ baholash metodikasini joriy etish texnologiyasi	586
<i>Sobitjon Xalimov Hoshimjonovich</i>	
Формирование компонентов эмоционального интеллекта у детей дошкольного возраста с дефектами речи на основе сказкотерапии	590
<i>Эркинова Фазилят Мирзиз қизи</i>	
O'zbekistonda asalarichilikning rivojlanishi	593
<i>Abdullayeva Maxsudaxon To'lanovna</i>	
14–16 yoshli dzyudochilarda hujum kombinatsiyalari va ularni musobaqaviy sharoitda qo'llash usullarini takomillashtirish	596
<i>Abduraxmanova Iroda Xayrullayevna</i>	
Oliy ta'limda aksiologik tarbiya mexanizmlarini takomillashtirish ijtimoiy ehtiyoj va pedagogik muammo sifatida	602
<i>B. S. Siddikov</i>	
Sport mashg'ulotlar davomida mushak va suyak tizimi rivojlanishi	606
<i>Bo'ronova Habiba Erkin qizi</i>	
Stol tennis o'yini texnikasi	609
<i>Ibragimov Abduqahhor Abdulaziz o'g'li</i>	
Biologiya fanini o'qitishda zamonaviy platformalarning afzalliklari: Wordwall, Educaplay, Blooket, Genially, Kahoot platformalari	613
<i>Kalandarova Dilnoza Samandarovna, Qodirova Madina Nosirovna</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan paraarmrestlingchi talabalarni musobaqa oldidan texnik tayyorgarligini takomillashtirish	617
<i>Karimov Faxriddin Xurramovich</i>	
Developing Critical Reading Skills Through Content-Based Instruction	621
<i>Mekhmunkulov Burkhon Ma'ruf ugli</i>	
Tog'li va shahar hududida ta'lim oluvchi tinglovchilarning jismoniy tayyorgarlik darajasini taqqoslash	626
<i>Mirjamolov Sirojiddin Xayriddinovich</i>	

Korxona va tashkilotlarda ishchi-xodimlarning jismoniy tayyorgarligini rivojlantirish asosida ish faolligini oshirish texnologiyasi	630
Muxametov Axmad Muxametovich	
Xalq ta'limi bo'limi rahbarlarining xalqaro baholash tizimini O'zbekiston ta'limiga moslashtirishdagi o'rni	634
Namazova Manzura Urakovna, Nodirov Dilmurod	
Digital Reading vs. Print Reading: Effects on EFL Learners' Reading Speed and Understanding	639
Rustambekova Ozoda Dilshod kizi	
Yoshlarning jismoniy tarbiya mashg'ulotlariga bo'lgan qiziqishini oshirishning samarali usullari	644
To'rayev Farrux Hakim o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalaridagi talaba-qizlarni dzyudo sport turi texnik harakatlariga o'rgatish texnologiyasi	647
Toshboyeva Munisa Bozor qizi	
Sport mashg'ulotlarda jarohatlarning oldini olish va xavfsizlik choralari	650
Xudoyberdiyeva Elmira Botir qizi	
Задачи изучения и преподавания русского языка и литературы в общеобразовательных школах с узбекским языком обучения	654
Ахмедов Нумон	
Multimedia va infografika asosida interaktiv didaktik materiallar yaratish	658
Shirinov Feruzjon Shuxratovich, Rahmonov Ziyodillo Xusanovich	
Ingliz tili darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining talaffuz ko'nikmalarini shakllantirish metodikasi (immitativ-taqldiy usul misolida)	661
Jo'rayeva Dilafruz Nuriddinova	
O'simliklarning issiqqa va qurqoqchilikka chidamliligi	664
M. Nazarov, G. Maxsudova, T. Usmonova	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy tayyorgarligi hamda psixik jarayonlar ko'rsatkichlarining tahlili	667
Masharipova Miyassar Ichanovna	
Bo'lajak tarbiyachilarni "Tabiat bilan tanishtirish" fani asosida tarbiyaviy faoliyatini raqamlashtirish	675
Saydullayeva Barchinoy Abduxalil qizi	
Bo'lajak o'qituvchilarni inklyuziv ta'lim sharoitida faoliyat yuritishga tayyorlash muammolari	678
Shaxnoza To'xtiyarova	
Raqamli ta'lim muhitida o'quv resurslarini yaratishning raqamli-didaktik mazmunini rivojlantirish metodikasi	681
Shirinov Feruzjon Shuxratovich	
Umumta'lim maktablarining 9-sinf fizika darslarida tovush hodisasini anglashni tajriba orqali rivojlantirish	684
Sobirov Avazbek Anvarovich	
Emotsional intellekt tushunchasining nazariy asoslari va rivojlanish bosqichlari	689
Tajiboyeva Odinoxon Rustamjon qizi	
Portret janrini o'qitishda individual ta'lim va fanlararo integratsiyaning nazariy-metodologik asoslari	693
Xudaynazarova Ug'ilo'y Sharifovna	
Aqli zaif bolalarda sensomotor rivojlanishning psixologik-pedagogik xususiyatlari	696
Xudoyberdiyeva Ra'no Arabboyevna	
Yuqori sinf o'quvchilarida estetik madaniyatni tarbiyalash metodikasi (tarbiya fani misolida)	700
Yoqubjonova Shodiya G'ayratovna	
Chizmachilik fanining turmush tarzimidagi ahamiyati va o'rni	704
Achilov Nurbek Norboy o'g'li	
O'quvchilarni musiqa san'atiga qiziqtirishda musiqa psixologiyasining roli	707
E'zozxon Qobilova	
Bolalar adabiyotini o'qitishda milliy qadriyatlarni singdirish va kreativ kompetensiyani rivojlantirishning innovatsion yo'llari	710
G'aniyeva Shodiya Azizovna, Abdullayeva Madinaxon Madaminjon qizi	
Boshlang'ich sinf darsliklarida berilgan mashqlarni til kompetensiyasini rivojlantirish maqsadida tahlil qilish	713
G'anijonova Sarvinov, Zokirova Sohiba Muxtoraliyevna	
O'quvchilarda global o'qish savodxonligini shakllantirishda milliy matnlar va qadriyatlar asosidagi pirls tipidagi topshiriqlar yaratish tajribasi	717
Ikromova Gulhida Axmadillo qizi, G'ofurova Dilshodaxon Toxirjon qizi	

Bo'lajak pedagoglarni intellektual rivojlantirishda pedagogik artistizmdan foydalanish texnologiyalari pedagogik muammo sifatida	720
Karribayeva Lobarxon Fayzulla qizi	
Ilmiy matnni o'qib tushunish va baholashda nostandart testlardan foydalanish bosqichlari.....	724
Komilova Lola Nasilloevna	
Dizatriyada tovushlar talaffuzidagi kamchiliklarni o'yin orqali rivojlantirish texnologiyalari.....	728
Mamatova Muzayyana Batirovna	
Turkiy bitiklarda nomlar tizimi va ularning semantik xususiyatlari	732
Munisa Shavkatova	
Kommunikativ yondashuv asosida bo'lajak pedagoglarni mediatorlik faoliyatiga tayyorlash texnologiyasini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari	736
Muqimova Dilbarxon Xusanboyevna	
Sportda liderlik va jamoaviy ruhni shakllantirish metodlari	740
Nazarov Nursultan Safarbayevich	
Dars mashg'ulotlarini tashkil etishda loyihalashtirishning o'rni va ahamiyati.....	744
Normurodov Sharofiddin Muxiddinovich	
Ta'limda innovatsion kompetentlikning ahamiyati.....	748
Qobilova Aziza Tursunovna	
Innovatsion ta'lim texnologiyalari orqali bolalarda tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish	752
Salimova Aziza Sharipovna	
Xorijiy tillarni o'qitishda masofaviy ta'limning imkoniyatlari va muammolari	755
Sidiqova Ma'mura Adhamjonovna	
Til kompetentligini rivojlantirishda vizual materiallardan foydalanishning o'rni (boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini oshirish texnologiyasi misolida)	758
Zokirova Sohiba Muhtoraliyevna, Sobirova Diloromxon Ma'rufjon qizi	
Maktabgacha yoshdagi koxlear implantli bolalarni eshituv - nutqiy reabilitatsiyasi	761
Xamraeva Dildora Baxadirovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda duduqlanishni kelib chiqish sababalari va korreksion ishlar	766
Xolboeva Ruxsora Egamberdiyevna	
Эффективность арт-терапии в обогащении словарного запаса у детей с ЗПР	770
Наган Олеся Талгатовна	
Autizmlı bolalar nutqini rivojlantirishda o'yinning ahamiyati.....	775
Nishonova Sevara	
Boshlang'ich sinflarda disgrafiyasi bo'lgan o'quvchılarda yozish kompetensiyalarini shakllantirishning ilmiy nazariy asoslari (XIX–XXI asrda).....	778
Qaxxorova Saidaxon, Mamarajabova Zulfiya	
Autizmlı bolalarda kommunikativ muloqotni shakllantirish texnologiyalari.....	781
Raxmonova Manzura Maxmudovna	
Talabalarda ma'naviy ongning rivojlanishidagi milliy dunyoqarash va tafakkur uslubining shakllanish omillari	785
Usarova Nigora Berdiyarovna	
PIRLSda qo'llaniladigan yuqori darajadagi tushunish ko'nikmalari (interpretatsiya, sintez) va ularni muloqotga o'rgatishda qo'llash	788
Choriyeva Valida Abdug'ani qizi, Shodiyev Faxriddin Teshayevich	
Prokrastinatsiya fenomenining retrospektiv talqini	795
M. L. Aripova	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda millatlararo totuvlikni shakllantirishda badiiy adabiyotning o'rni.....	799
Xudoyberdiyeva Madina Abdulbaki qizi	

AQLI ZAIF BOLALARDA SENSOMOTOR RIVOJLANISHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

Xudoyberdiyeva Ra'no Arabboyevna

Namangan viloyati boshqarmasi To'raqo'rg'on tumanidagi
alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan (aqli zaif) bolalar uchun
ixtisoslashtirilgan 48-sonli maktab-internat
logopediya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalarning sensomotor rivojlanishi jarayonida korreksion-pedagogik yondashuvning ahamiyati yoritilgan. Maqolada sensor va motor faoliyatidagi psixik nuqsonlarni bartaraf etish, kompensatsiya qilish hamda bolani ijtimoiy muhitga moslashtirish usullari tahlil qilinadi. Turli mashqlar, o'yin texnologiyalari va sensor xonalarning samaradorligi ilmiy asoslarda ko'rsatib berilgan. Natijada, sensomotor rivojlanish bolaning nutq, tafakkur va ijtimoiy ko'nikmalarining shakllanishida muhim omil ekani isbotlanadi.

Kalit so'zlar: sensomotor rivojlanish, korreksion pedagogika, aqliy rivojlanish, maxsus ta'lim, sensor xonalar.

Abstract: This article highlights the importance of the correctional-pedagogical approach in the process of sensorimotor development of children with mental development problems. The article analyzes methods for eliminating and compensating for sensory and motor impairments, as well as adapting the child to the social environment. The effectiveness of various exercises, game technologies and sensory rooms is scientifically demonstrated. As a result, it is proven that sensorimotor development is an important factor in the formation of a child's speech, thinking and social skills.

Key words: sensorimotor development, correctional pedagogy, mental development, special education, sensory rooms.

Аннотация: В статье освещается важность коррекционно-педагогического подхода в процессе сенсомоторного развития детей с нарушениями психического развития. Анализируются методы устранения и компенсации нарушений сенсорно-моторной активности, а также адаптации ребёнка к социальной среде. Научно обоснована эффективность различных упражнений, игровых технологий и сенсорных комнат. В результате доказано, что сенсомоторное развитие является важным фактором формирования речи, мышления и социальных навыков ребёнка.

Ключевые слова: сенсомоторное развитие, коррекционная педагогика, психическое развитие, специальное образование, сенсорные комнаты.

KIRISH

Aqli zaif bolalarda sensomotor rivojlanishning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish maxsus pedagogika va psixologiya fanlarining dolzarb muammolaridan biridir. Chunki bunday bolalarda bilish faoliyati, hissiy-irodaviy jarayonlar va xulq-atvor doiralarida turg'un buzilishlar kuzatiladi. Shu bois, ularning sensomotor rivojlanishini erta aniqlash va korreksion-pedagogik chora-tadbirlarni ishlab chiqish ularning ijtimoiy moslashuvi va ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatlari uchun muhim ahamiyatga ega.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Aqli zaiflikda bosh miya po'stloq qismi zararlanishi natijasida analiz-sintez jarayoni, ya'ni ma'lumotni qayta ishlash sezilarli orqada qoladi. Bunday bolalarda nutq, tushuncha va elementar aqliy faoliyatlar buziladi. Harakat-tayanch apparatining yetishmovchiligida (bolalar serebral falaji, poliomieliitda) harakatlanish imkoniyatlarining chegaralanganligi natijasida o'yinchoqlarni ola olmaydi, qo'l va ko'z harakatlarini yaxshi boshqara olmaydi. Bu esa o'z navbatida atrof-muhit va predmetlar haqidagi tasavvurlarning buzilishiga olib keladi. Ko'rish qobiliyati yaxshi bo'lishiga qaramay, rivojlanishning "sensitive davri" deb ataladigan psixik hodisa uchun ham anchagina o'ziga xoslik xarakterlidir. Sensitive davr – bola hayotining shunday davriki, bu davrda psixik funksiyalar tashqi ta'sirlarga juda sezgir bo'ladi va ularning ta'siri ostida intensiv rivojlanadi.

Har bir psixik funksiyaning sensitive davri turlicha bo'lib, boshlanish vaqti, namoyon bo'lishi va davomiyligi bilan farqlanadi. Bunday davrlar alohida psixik funksiyalarning rivojlanishida ham (masalan, ko'rish, harakat), murakkab sistemalarning hosil bo'lishida ham (masalan, nutq, o'qish) mavjud. Odatda jismoniy va aqliy rivojlanishida yetishmovchiligi bo'lgan bolalarda ham, normal rivojlanayotgan bolalarda ham psixofiziologik funksiyalar va ruhiy jarayonlarning rivojlanishidagi sensitive davrlar yosh bo'yicha bir-biriga mos tushadi. Biroq bu ularning namoyon bo'lish boshlanishi va davomiyligi bir xil degani emas.

Sensitive davrning davomiyligi yosh bilan emas, balki nerv strukturalarining (har bir funktsiya uchun javobgar bo'lgan) yetishmovchiligi bilan aniqlanadi. Biron bir yetishmovchiligi bor bolalarda ayrim funksiyalarning yetilish muddati ham, navbatma-navbat namoyon bo'lish muddati ham o'zgaradi. Bu esa murakkab oliy ruhiy funksiyalarning paydo bo'lishida muhim ahamiyatga ega. Chunki oliy ruhiy funksiyalarning shakllanishi ularni tashkil qiluvchi oddiy funksiyalar ishtirokida amalga oshadi. Oliy ruhiy funksiyalar shakllanishida bir nechta oddiy ruhiy funksiyalar ma'lum ketma-ketlikda ishtirok etadi. Masalan, nutq paydo bo'lishida avval eshituv va harakat analizatorlari o'zaro ta'siri rivojlanadi, sal kechroq esa bu murakkab funksional sistemaga ko'ruv analizatorlari qo'shiladi. Bu taxminan 5 yoshdagi davrda sodir bo'ladi va bu vaqt o'qishni o'rgatish uchun sensitive davrning boshlanishi hisoblanadi.

Murakkab sistemaga kiruvchi biror oddiy funksiyadagi nuqson bu sistemaning shakllanishini susaytiradi yoki qiyinlashtiradi. Oddiy funksiyalardan birining butunlay ishdan chiqishi murakkab funksional sistemaning yuzaga kelishini faqat "aylanib o'tuvchi" yo'llar orqali amalga oshiradi. Masalan, ko'rlikda o'qitish jarayonida ko'ruv sezgisi o'rniga paypaslab sezish (Braille yozuvi) ishlatiladi. Xuddi shunday, karlikda eshituv sezgisi o'rniga ko'ruv, taktil yoki vibratsion sezgi xizmat qiladi.

Sensitive davr tushunchasi birinchi bor M. Montessorri tomonidan maktabgacha yoshdagi bolalarning sensor, motor va aqliy tarbiyasini o'rgatishda kiritilgan. M. Montessorri ta'kidlaganidek: "Agar biz boladagi biror funksional sistemani rivojlantirishni kech boshlasak, ya'ni sensitive davrni qisman yoki butunlay o'tkazib yuborsak, bunda erishilishi mumkin bo'lgan rivojlanish darajasiga hech qachon yetilmaslik xavfi tug'iladi." Sensitive davr boshlanmasdan oldin biror funksiyani rivojlantirishga qaratilgan vaqtincha harakatlar ham kutilgan natijani bermaydi.

Hozirgi zamon maxsus psixologiya va umumiy psixologiya murakkab funksiyalarni rivojlantirishda qaysi yo'l maqsadga muvofiq ekanligi haqida aniq bir xulosaga ega emas. Masalan, o'qish jarayonida avval oddiy funksiyalarni rivojlantirish kerakmi yoki darhol murakkab sistemaga o'tish lozimmi – bu masalada turlicha qarashlar mavjud. Montessorri uslubi birinchi yondashuvni qo'llab-quvvatlaydi. Fiziolog M. M. Koltsova bolalar uylarida olib borgan tadqiqotlarida qo'l barmoqlari motorikasini rivojlantirish nutq rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini aniqlagan.

Qarama-qarshi yondashuv tarafdorlari esa murakkab funksiyalarni bevosita rivojlantirish samaraliroq ekanini ta'kidlaydi. Kar bolalarda maxsus korreksion pedagogik ishlarni erta boshlash natijalari shuni ko'rsatadiki, nuqsonli bolalarda erta boshlangan ta'lim normal bolalarga qaraganda ko'proq samara beradi. Ba'zi funksiyalar (masalan: kar bolalarda nutq) maxsus tashkil etilgan pedagogik aralashuvsiz butunlay rivojlana olmaydi. Maxsus o'qitish nuqsonli bolalarning keyingi rivojlanish bosqichlarida ham katta ahamiyatga ega.

Ruhiy rivojlanishi orqada qolgan maktabgacha yoshdagi bolalarda olib borilgan maxsus tarbiyaviy ishlar shuni ko'rsatadiki, 2 yillik muntazam mashg'ulotlardan so'ng ularning rivojlanish darajasi normal tengdoshlariga yaqinlashgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologiyasi ushbu mavzuda aqli zaif bolalarning sensomotor rivojlanishiga doir ma'lumotlarni tizimli ravishda yig'ish va tahlil qilishga asoslanadi. Ma'lumotlar asosan kuzatish, psixologik-pedagogik diagnostika, amaliy mashg'ulotlarni tahlil qilish, shuningdek, tarbiyalanuvchilarning motorika, idrok va nutq faoliyatini baholovchi standart testlar yordamida olindi. Olingan ma'lumotlar sifat va miqdoriy tahlil usullari asosida ko'rib chiqildi; bolalarning sensomotor ko'nikmalaridagi o'zgarishlar taqqoslash, dinamik kuzatish va pedagogik eksperiment elementlari orqali baholandi. Tahlil natijalari ularning rivojlanish darajasidagi farqlarni aniqlashga hamda korreksion ta'sirning samaradorligini belgilashga xizmat qildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Aqli zaif bolalarda go'daklik davrida, maktab yoshgacha bo'lgan davrda motorika rivojlanishida orqada qolish yoki kamchiliklar kuzatiladi. Ular o'z tengdoshlariga nisbatan oldidagi o'yinchoqlarga kechroq intiladi, kechroq o'tirishni, turishni, emaklashni, yurishni kechroq boshlaydi. Harakat sustligi bolani atrofdagi predmetlar bilan tanishuvini sekinlashtiradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning harakati sustligi, qiyinroqligi, yomon koordinatsiyalanganligi yoki haddan tashqari impulsivligi bilan ajralib turadi. Bu esa bolani oddiy hayotiy zarur harakatlarni o'rganishiga monelik qiluvchi sabab bo'ladi.

Go'dak yoshdan o'tgan bola uzoq vaqt idish–tovoqlardan, qoshiqdan foydalanishni eplolmaydi. Ovqatni og'ziga olib kelguncha to'kib yuboradi, stolni, kiyimlarini iflos qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar, agar ular bilan maxsus shug'ullanilmagan bo'lsa, mustaqil kiyinib–yechina olmaydi, o'zining buyumlarini to'g'ri joylashtirishni bilmaydi. Ayniqsa, ularga tugmani yechib–taqish, oyoq kiyimining ipini bog'lash qiyinchilik tug'diradi. Bunday bolalar yurganda, sakraganda, yugurganda harakatlarining noaniqligi ko'rinadi. Motorikadagi kamchiliklar nutq rivojlanishidagi talaffuz nuqsonlariga sabab bo'ladi. Fonetik nuqsonsiz nutq, nutq organlarining aniq koordinatsiyasi bilan bog'liq. Oyoq–qo'l harakatlarida namoyon bo'lgan motorika buzilishi nutq harakatlarida ham o'z aksini topadi.

Maktab davrida motorikadagi kamchiliklar har darsda va darsdan tashqari o'tkaziladigan korreksion tarbiya natijasida silliqlanib, sezilarli bo'lmay qoladi. O'quvchilarning harakatida asta-sekin aniqlik paydo bo'ladi. Yuqori sinflarda ular yengil va chiroyli yurishni, raqs tushishni, yugurish, koptok o'ynash, murakkab harakatlarni o'rganib oladi.

Aqli zaif bolalarning e'tibori boshqaruvsiz, noaniq, diqqatini tortish qiyin. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda ularning e'tiborini tortish, biror obyektga ushlab turish uchun turli xil usullar qo'llaniladi. Ko'pincha yorqin predmetlar tasviridan foydalaniladi. Oddiy holatlar o'yinchoqlar yordamida o'yin bilan tushuntiriladi. Bolaning e'tiborining namoyon bo'lishi undagi nuqsonning qay darajada ekanligi va o'ziga xosligiga bog'liq. Asosan qisqa va kam hajmdagi e'tibor qo'zg'aluvchan o'quvchilarga xos.

Qo'zg'aluvchanligi sust oligofren bolalar bir qarashda e'tiborli ko'rinsa-da, ulardagi sustkashlik patologik inertlikning bir ko'rinishi xolos. Kichik sinflardagi aqli zaif bolalar ham juda e'tiborsiz bo'ladi. Bu ularning o'qish, o'rganish jarayonida katta to'siq tug'diradi. Ular bajarayotgan ishga yetarlicha e'tibor qaratmaydi, chalg'imasdan ishlay olmaydi. Bunda ularning qiziqishlarining rivojlanmaganligi ham muhim rol o'ynaydi.

Qiziqishlar bola xulqini uyg'otadi va sotsial faollikni oshiruvchi mezonlardan biridir. Motivatsion talab sferasi aqliy rivojlanishi sust bolalarda shakllanishning boshlang'ich bosqichida bo'ladi. Ularning qiziqishlari bajarayotgan faoliyatining o'ziga bog'liq, intensivligi past, chuqur emas, bir tomonlama, shakllanmagan va barqaror emas, fiziologik talablarga nisbatan yuzaga keladi. Ularning atrofdagi predmetlarga qiziqishi sust. Qo'zg'aluvchan bolalar esa hamma narsaga talpinadi, mumkin yoki yo'qligini o'ylab o'tirmay ko'zi tushgan narsani ushlab oladi. Lekin ularni qiziqish boshqarmaydi, balki ularga xos bo'lgan impulsivlik boshqaradi. Ular bir zumda ushlagan narsalarini tashlab yuboradi, chunki u ular uchun qiziqarli emas.

Qo'zg'aluvchan bo'lmagan oligofrenlar esa atrofdagi narsani sezmagandek ko'rinadi. Ularning e'tiborini hech narsa bilan tortib bo'lmaydi. Ular kattalarga juda kam savol beradi. Biror predmet haqida mustaqil o'rganishga urinmaydi. Ularning predmetga qaratilgan harakati og'ziga tiqib ko'rish yoki shu predmet bilan stolni urib ko'rishdan iborat bo'ladi. Ba'zan ular ayamasdan yangi o'yinchoqlarni buzadi, sindiradi. Bunday bolalarda maktab davrida hech qanday chuqur qiziqish bo'lmaydi yoki befoйда, bir tomonlama bo'ladi. Ular qiziqishni to'liq anglamaydi, yaxshi shakllanmagan, shaxsiy qiziqishlari esa hamma narsadan ustun turadi.

Kichik sinflardagi oligofren o'quvchilar dars jarayonida faol bo'lmaydi, ayniqsa fikrlash talab qilinadigan mashg'ulotlarda. O'qishning boshlang'ich davrida aqli zaif bolalarning o'quv materialiga qiziqishi o'qitishning yorqin uslublariga bog'liq bo'ladi. Ularning o'quv materialiga qiziqishi normal tengdoshlariga qaraganda kechroq namoyon bo'ladi. Ba'zan o'qishga befarqlik bilan birga shunday holatlar kuzatiladiki, o'qitishning ilk davrida ular uchun yangi mashg'ulot bo'lganligi tufayli o'qishga va darslarga ijobiy munosabat paydo bo'ladi. Hatto vazifani to'liq anglamay turib, uni bajarish usullarini bilmagan holda o'quvchilar katta qiziqish bilan ishga kirishadi. Bajarish usullarini egallab borgan sari o'quvchining qiziqishi ortib boradi.

Maxsus tashkil etilgan pedagogik jarayon aqli zaif o'quvchilarda kichik sinflardan boshlab turli qiziqishlarni shakllantirishga qaratiladi. Bu ularda dunyoqarashni kengaytirish uchun ham zarur. O'smirlarda asosiy qiziqishlar faqat o'qish bilan bog'liq bo'lmaydi; ular maktabdan tashqari faoliyatga siljiydi. Katta sinflarda esa ma'lum bir amaliy faoliyatga nisbatan qiziqish paydo bo'ladi (masalan, to'qish, tikish). Maxsus maktabda o'quvchilarning tashqi dunyo bilan munosabatlari ham ma'lum qiziqishlarning shakllanishida ahamiyat kasb etadi.

Go'dakning tashqi dunyoni anglashida uning sezgisi va qabul qilishi muhim rol o'ynaydi. Aqli zaif bolalarda normal bolalarga nisbatan ob'ektlarni his qilish va hodisalarni qabul qilish buzilgan bo'ladi. Eksperiment yo'li bilan aniqlanganki, ko'rish orqali anglash aqli zaif bolalarda sustroq, biroq o'qish davomida tezlashadi. Ijobiy o'zgarishlar oddiy va soddaroq tuzilgan predmetlarni anglashda kuzatiladi.

Ko'rish orqali yetarlicha farqlay olmaslik – bir-biriga yaqin ranglarni, bir-biriga o'xshash predmetlarni global ko'rish, ya'ni ularning mayda belgilari va tuzilishidagi farqlarni ajrata olmaslikda namoyon bo'ladi. Masalan, bog'cha tarbiyalanuvchilari yoki kichik sinf o'quvchilari mushuk bilan olmaxon, kompas bilan soat o'rtasidagi farqni anglay olmaydi. Aqli zaif bolalarda voqea, hodisa va predmetlarni o'ziga xos anglash xususiyati mavjud. Kichik yoshdagi o'quvchilar ko'rish orqali anglashini o'zgargan sharoitga moslashtira olmaydi. Agar predmetning tasviri fazoda o'zgartirilsa, masalan, yuqorisi pastga burib qo'yilsa, bolalar uni boshqa, yangi predmet sifatida qabul qiladi.

Sensomotor rivojlanish normal rivojlanayotgan bolalarda uch etapda kechadi:

- I – harakatlanishning paydo bo'lishi;
- II – predmetning holati va harakatini anglash;
- III – nutq rivojlanishi.

Aqli zaif bolalar ham ushbu davrlarni o'tadi, biroq ularda bu davrlarning muddati boshqacha va o'ziga xos tarzda kechadi. Aqli zaif bolalarda maktabgacha davrda xotira sust bo'ladi, ayniqsa verbal materiallarni eslab qolishda qiyinchilik seziladi. Ular ko'rgazmali materiallarni nisbatan yaxshiroq eslab qoladi (yorqin rasmlar, tanish predmetlar, real hayotdagi ob'ektlar), ammo bu xotirada uzoq saqlanmaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar yangi materialni eslab qolishda qiynaladi. Ular faqat kuchli taassurot qoldirgan voqealarni eslay oladi (juda yoqqan yoki juda qo'rqan holatlar). Bu esa idrok, xotira, tafakkur va nutq jarayonlarida sezilarli yetishmovchiliklarni yuzaga keltiradi.

Ularning e'tibori barqaror emas, nutqi kech rivojlanadi, predmetlarni ajratish va umumlashtirishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Shu sababli ta'lim jarayoni maxsus yondashuvni talab qiladi.

Maktabgacha yoshda bunday bolalarda motorika sekin shakllanadi. Ular yurishni, emaklashni, predmetlarni ushlab ko'rishni tengdoshlariga nisbatan kechroq o'zlashtiradi. Natijada predmetli faoliyat, nutqiy muloqot va ijtimoiy ko'nikmalar ham orqada qoladi. Shu sababli pedagogik ishlar harakat va idrokni uyg'unlashtirishga qaratilishi lozim.

Normal rivojlanishda sensomotor bosqichlar harakatlanish, predmet bilan amaliy faoliyat va nutq rivojlanishi tarzida ketma-ket shakllanadi. Aqli zaif bolalarda esa bu bosqichlar kechikadi va o'ziga xos tarzda namoyon bo'ladi. Bu jarayonda idrok buzilishi, tafakkurdagi cheklanishlar va nutqning rivojlanmaganligi muhim rol o'ynaydi.

Aqli zaif bolalar ko'rgazmali materiallarni so'zlarga nisbatan yaxshiroq eslab qoladi, biroq ma'lumotning saqlanish muddati qisqadir. Idrok jarayonida ular predmetlarning butunligini emas, ayrim belgilari asosida umumlashtiradi. Bu esa bilimlarni shakllantirishda qiyinchilik tug'diradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Aqli zaif bolalarda sensomotor rivojlanishning kechikishi ularning umumiy psixik faoliyatida chuqur iz qoldiradi. Maxsus ta'lim va korreksion mashg'ulotlar yordamida motorika, idrok va nutqni rivojlantirish orqali bunday bolalarning ijtimoiy moslashuvini sezilarli darajada yaxshilash mumkin. Shu bois, bu yo'nalishdagi tadqiqotlar va amaliyot doimiy e'tiborda bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Vigotskiy L. S. Anomal bolalar psixologiyasi. – Moskva, 1930.
2. Zankov L. V., Vlasova T. A. Defektologiya asoslari. – Moskva, 1977.
3. Nurkeldiyeva D. A. Aqli zaif bolalarni psixologik o'rganish. – Toshkent, 2015.
4. Gershuni G. V., Sokolov E. N. Psixofiziologik jarayonlar nazariyasi. – Moskva, 1980.
5. Kuznetsova G. V. Maxsus psixologiya. – Toshkent, 2018.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №11

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.